

Rachel Weisz, interpretant Hipàtia a la pel·lícula *Ágora* d'Alejandro Amenábar

HIPÀTIA D'ALEXANDRIA O EL TOT ÉS U

JOAN ORDI FERNÁNDEZ

Entre nosaltres, la cèlebre figura d'Hipàtia d'Alexandria ha passat a gaudir de més popularitat i admiració arran de la famosa pel·lícula *Ágora*, d'Alejandro Amenábar (2009).¹ Ha resultat així evident per a tothom que la vida, l'obra i la mort d'Hipàtia van tenir un caràcter exemplar en un moment històric en què el cristianisme s'imposava com a religió de l'imperi. El film, però, també suggereix que l'estil de vida i les conviccions d'Hipàtia podrien constituir un referent per a nosaltres, com una guia per saber gestionar la multiculturalitat de les nostres societats i les diferents formes d'entendre el món que predominen avui dia.

Bo i partint d'aquesta hipòtesi, ens proposem de confeccionar un quadre històric i filosòfic que ens permeti de veure més clarament la significació de la figura d'Hipàtia. En un primer moment establim, doncs, el context hel·lenístic que va caracteritzar l'antiguitat tardana. Dedicuem el segon moment a la presentació succinta de la filosofia neoplatònica de Plotí, que explica l'actitud d'Hipàtia davant la vida. I, finalment, ens centrarem en els fets més importants de la biografia d'Hipàtia. Esperem oferir així unes claus de lectura objectives, tant per tornar a mirar *Ágora* amb més

capacitat analítica, com per valorar els elements tan poderosament atractius i actuals de la seva protagonista.

1. HEL·LENISME, FILOSOFIA I CIÈNCIA: EL CONTEXT DEL PENSAMENT D'HIPÀTIA

El període històric i filosòfic a què pertanyen el pensament i la vida d'Hipàtia es coneix amb el nom d'*hel·lenisme*. Es tracta d'una època de la història i de la civilització gregues que s'estén des de la mort d'Alexandre el Gran, el 323 aC, fins a la batalla d'Àccium, el 31 aC, entre Marc Antoni i Octavi August. L'historiador alemany Johann Gustav Droysen (1808-1884) va encunyar aquest terme i en va fixar els límits temporals. Va escriure una *Geschichte des Hellenismus (Història de l'Hel·lenisme)*, en tres volums, entre 1836 i 1843. Hi diu: «*El nom d'Alexandre caracteritza el final d'una època del món, el començament d'una de nova*».

L'hel·lenisme es divideix en tres períodes: l'imperi d'Alexandre el Gran i els períodes subsegüents dels Diàdocs i els Epígons. Presenta les següents característiques generals: la creació d'un imperi panhel·lènic acaba enfonsant les ciutats-estat gregues, però la cultura grega rep, a canvi, una projecció universal que l'ajuda a superar la distinció discriminatòria entre grec i bàrbar. Alhora es produeix una cohesió de diferents pobles i cultures al voltant d'un idioma únic: la *koiné*, reconegut

1. Aquest article és un extracte de la conferència que, sota el títol de «Tot és U. Neoplatonisme i cultura hel·lenística. El cas d'Hipàtia d'Alexandria», l'autor va pronunciar l'11 de maig del 2012 a l'Auditori del Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia en un acte organitzat per *Prometeu Encadenat* (la secció d'Estudis Clàssics del CECI).

i acceptat per tothom com a vehicle universal de comunicació, intercanvi i relació. Van ser moltes les transformacions polítiques i les modificacions de fronteres que l'espai *koiné* va viure al llarg de tants segles. A la fi van acabar apareixent nous estats, com els d'Egipte, Macedònia i Síria.

Com que les conquestes militars d'Alexandre el Gran, des de Macedònia fins a Pèrsia, Egipte i l'Índia, van contribuir a la creació de la cultura hel·lenística, entre Orient i Occident es van obrir noves rutes comercials, que afavorien l'intercanvi cultural a gran escala. També es van crear nous centres urbans, com ara Alexandria, Pèrgam i Antioquia, que van prendre el relleu a la centralitat d'Atenes i de la Grècia clàssica. El món antic va restar transformat en tots els ordres, sovint de manera violenta i tràgica. Per això la incertesa i la inseguretat generalitzades a gran escala van obligar els ciutadans de l'imperi a cercar-hi remei en noves formes de religiositat i en noves formes de pensament o escoles filosòfiques. De fet, es va accentuar l'individualisme i es va cercar d'afirmar la llibertat interna i l'autonomia personal enfront d'un món que resultava amenaçador i inestable. Es va eixamplar el concepte de ciutadà fins a donar-li un sentit cosmopolita i ecumènic. I, enmig de totes aquestes transformacions, la filosofia va assolir una nova finalitat: oferir consol i eines pràctiques per aconseguir l'*ataràxia* o impertorbabilitat de la persona enfront del destí. D'aquesta manera, l'ideal de vida del savi cínic, estoic i epicuri ja no responia a un cànon metafísic que fornís una explicació completa de l'univers, sinó a una actitud existencial que fes suportable els inevitables sofriments causats per les circumstàncies del món i del propi cos. El clima d'incertesa política va fer que els individus busquessin la pròpia salvació, mentre que, a causa de l'intercanvi cultural, va minvar la confiança en el valor i poder de la cultura grega. L'interès per la filosofia com a sistematització de tot el saber va cedir el lloc a diferents ofertes d'una concepció de la vida que fes feliç l'individu enmig de la infelicitat política.

Les arrels de les filosofies hel·lenístiques es trobaven en escoles fundades per deixebles de Sòcrates, que no s'identificaven, però, amb la idea de Sòcrates que Plató va divulgar en els seus famosos diàlegs. Es tracta de l'escola hedonista d'Aristip de Cirene, que subratlla la recerca del plaer físic i espiritual com a fi natural de l'ésser humà; l'escola de Mègara, fundada per Euclides, mestre de Plató a qui agradava accentuar les limitacions del coneixement humà com a guia de la vida; l'escola cínica d'Antístenes i de Diògenes de Sínope, que propugnava el retorn a una vida natural i senzilla per aconseguir l'autosuficiència i l'autodomini de la persona. En una segona tongada van aparèixer les més conegudes escoles de l'epicureisme, fundada per Epicur de Samos (431-270 aC); l'estoïcisme de Zenó de Cítion (335-264 aC), Cleantes i Crisp; l'escepticisme de Pirró (360-275 aC) i de Timó (320-235 aC); i l'Acadèmia platònica de mitjan segle II aC; Roma va rebre plenament la influència de les escoles filosòfiques hel·lenístiques.

Però l'aportació de l'hel·lenisme a la cultura universal no va ser només filosòfica, sinó també científica. De fet, aquest va ser el període de l'antiguitat en què més van florir la ciència i la tècnica. I aquí és on s'ha d'inserir l'Alexandria d'Hipàtia, ja que la ciutat va arribar a ser la capital de la cultura científica. Va ser fundada per Alexandre el Gran el 332 aC i va començar a desplegar les seves potencialitats culturals sota la dinastia ptolemaica. A part del seu famós far, comptava amb una institució científica de rang universitari, erigida sota la influència del Liceu aristotèlic: el Museu o Casa de les Muses, on es podia estudiar seriosament botànica, zoologia, matemàtiques i medicina. També estava dotat amb un observatori astronòmic i una biblioteca de gran prestigi. Només la filosofia i la política restaven excloses de l'ensenyament reglat. El Museu va donar a la història importantíssims matemàtics, astrònoms, físics i enginyers, així com els metges Heròfil i Galè, que van implantar la medicina d'observació. Caldria destacar, per exemple, les figures d'Euclides, el geò-

metra, d'Arquímedes, el físic, i d'Aristarc de Samos, Eratòstenes i Claudi Ptolomeu com a astrònoms. Justament Ptolomeu va fixar la cosmologia geocèntrica d'Aristòtil, que va fer caure en l'oblit l'heliocentrisme d'Aristarc de Samos, fins que Hipàtia el va recuperar i el va raonar matemàticament.

En conclusió, convé tenir present l'enorme importància de la ciència alexandrina per situar correctament la figura d'Hipàtia, però també cal ser conscients de les transformacions que el món creat per Alexandre el Gran va causar: la pèrdua d'identitat i de valors tradicionals, el canvi d'orientació en filosofia, amb el predomini de les filosofies de la salvació individual, l'encís de l'escepticisme en un món sense certeses absolutes, la proposta de l'autodomini per lluitar contra el destí immutable i l'obertura a totes les cultures (o cosmopolitisme) com a nou concepte de ciutadà, ja no lligat necessàriament a una ciutat o país. Tots aquests factors estan directament presents en la biografia de la científica i filòsofa Hipàtia d'Alexandria i la pel·lícula d'Amenábar els recull o insinua suficientment, malgrat els errors històrics i les llicències cinematogràfiques que també hi són evidents.

2. EL NEOPLATONISME: L'ACTITUD INTEL·LECTUAL I ESPIRITUAL D'HIPÀTIA

La influència filosòfica més directa sobre l'actitud teòrica i el tarannà vital d'Hipàtia es troba en el neoplatonisme de Plotí. Hipàtia pertanyia a l'anomenada *Escola neoplatònica* d'Alexandria. Sense tenir a la vista aquest punt de referència, no es pot accedir a la significació completa de la seva figura humana i intel·lectual. Del neoplatonisme pouava Hipàtia l'actitud contemplativa i agràida enfront dels cosmos, la tolerància en les relacions humanes i en la convivència política, i l'ideal d'autosuperació personal i de lliurament a la recerca de la veritat. ¿En què consistia, però, la concepció neoplatònica del món, desenvolupada per Plotí a Alexandria?

Plotí va néixer el 205 dC a Licòpolis, antiga ciutat de l'Alt Egipte, on va morir el 270 dC. A Alexandria va rebre els ensenyaments d'Ammoni Saccas durant onze anys. El 245 dC va passar a Roma per fundar-hi una escola filosòfica pròpia. El seu deixeble Porfiri va recopilar els seus escrits vers l'any 270 dC: 54 obres, ordenades en 6 *Ennèades*, llibres de 9 tractats cadascun. Amb el seu pensament va influir sobre senadors i membres de la Casa Imperial. Va tenir deixebles dels llocs més diversos de l'imperi, que pertanyien a les classes socials més elevades. La seva escola transmetia el mateix esperit cosmopolita i aristocràtic que percebem en Hipàtia i que Amenábar reflecteix molt bé a *Ágora*. Plotí és considerat el fundador del neoplatonisme, tot i que els platònics d'Atenes el van acusar de plagiar Numeni d'Apamea. La seva filosofia ofereix una síntesi del platonisme, però també una recapitulació i renovació de tota la història de la filosofia grega. L'originalitat més important del seu pensament rau en l'especulació sobre l'U. De manera sintètica es pot afirmar que segons Plotí tot és U. De fet, medita sobre la relació entre les naturaleses intel·ligibles i les naturaleses sensibles, i empra el concepte d'emanació en comptes del concepte bíblic de creació com a clau de lectura del cosmos.

Plató havia situat el Bé en el cim de les Idees eternes. Plotí l'identifica amb l'U. Però no es tracta només d'una expressió numèrica, sinó d'una Essència supremament existent: el principi diví de l'ésser. L'U és expressió i principi de la perfecció i de la realitat superior. És el Tot o *Plèroma*, la Plenitud reblerta d'ésser, com a darrer fonament de totes les coses, desbordant i indefinible, perquè es troba per damunt de tota realitat, que existeix gràcies a aquest Origen Ple i Unitat Superior. L'U esdevé així el model de tota cosa, la referència de tota pluralitat. Els molts s'expliquen a partir de l'U, però l'U no és la simple suma de tot. La diversitat i la multiplicitat emanen de l'U, com l'ombra i el reflex emanen del cos. L'U és la unitat absoluta, anterior a tot ésser, l'absoluta indiferenciació.

Mostra l'eterna permanència en allò que és alt, recollit en si mateix, ple a vessar i contenint en si tota existència. Com que està sempre contraposat al no-res, no pot deixar d'estar en tensió. I és justament aquesta pròpia tensió la que engendra, per la seva naturalesa sobreabundant, pletòrica, el que li és semblant, la còpia, el reflex, la realitat diversa i plural, les coses, els éssers del món, que només subsisteixen en tant que, allunyats de l'U, estan orientats contemplativament vers el model originari. Hipàtia mostrava contínuament aquesta actitud d'encaminament intel·lectual i vital cap a l'U que tot ho totalitza i tot ho recapitula. El tot és U. Qui no comprèn el món així, roman en la superfície de la multiplicitat, dispers en una pluralitat incompreensible i que no ofereix salvació.

Fonament de tot ésser, realitat absoluta, curulla perfecció, completa harmonia, entitat suprema que no necessita res per existir, llibertat real i perfecta autarquia, l'U és la primera hipòstasi. De la contemplació de l'U procedeix la resta per emanació. Les idees constitueixen el regne de l'intel·ligible, que emana com a segona hipòstasi de la Realitat Summa que és l'U. L'intel·ligible és l'ésser mateix, la intel·ligència, cosa que indica que Plotí identificava l'ésser i el pensar. De l'intel·ligible sorgeix per emanació la tercera hipòstasi, l'Ànima del Món, que és el principi de formació del món sensible. El Món és visió i producte de la contemplació de l'Ànima. La matèria sensible constitueix el grau inferior de les emanacions, equiparable a un receptacle buit, a l'ombra i al no-ésser. I la pura matèria sensible és el mal, el revers de l'U perfecte i absolutament bo. Els mals, però, d'aquest món hi tenen un paper positiu: completen l'armònica totalitat de l'univers, en la mesura en què tota cosa desitja contemplar-se en cada unitat superior i, finalment, en la Unitat Suprema.

Especulacions metafísiques d'aquesta mena ens semblen estranyes avui dia. Més, però, perquè hem perdut el sentit filosòfic del món que no pas per la part de raó que tenen: que hi ha d'haver un principi últim d'explicació de tot ple-

gat. D'aquí brolla, justament, per a Plotí i per a Hipàtia la missió del filòsof, d'aquells que volen superar una consideració superficial de la realitat. El filòsof viu en el món sensible com si contínuament estigués orientat cap al món intel·ligible. Allò que és important només és accessible a la mirada de la intel·ligència. El savi orienta la seva vida vers el més-enllà, on regna l'U, que irradia la seva realitat i bondat sobre la resta de l'univers i que atreu tota cosa cap a la seva bellesa i harmonia supremes. El filòsof fuig així de tota dispersió i evita confondre el que és semiirreal amb la plena realitat. Experimenta i ensenya els altres a concebre el temps com a recollit en l'eternitat. D'aquesta manera, tot allò que és sensible i temporal deixa de pertorbar, i es manifesta com a bell i ordenat. El savi sap trobar el camí d'accés a l'U a través de l'ascesi com a moderació i control sobre les coses materials i el propi cos. Empra la raó discursiva per arribar a la intuïció intel·lectual del que és, de l'U, a la contemplació pura i a l'èxtasi. Enmig de les coses, el savi neoplatònic sap retirar-se del món i assolir la felicitat completa amb la purificació i la contemplació incessants, que li exigeixen el cultiu de la ciència i l'autarquia personal. En comptes de guiar-se pels seus propis interessos, sap orientar-se vers l'ordre etern de l'univers.

En conclusió, el punt de vista de l'Ésser Etern, de l'U, acaba predominant sobre tots els altres, sobre el desordre, la gènesi, la dispersió, el temps, la matèria, la manca d'harmonia, la lletjor i el mal. Amb la purificació de les passions i la contemplació de l'U ens podem convertir en el reflex exacte i fidel de la Raó Universal. L'ànima del savi neoplatònic imita els déus a la Terra. I és evident que Hipàtia d'Alexandria, formada a l'escola de Plotí i d'Ammoni Saccas, realitzava aquest ideal de forma clara i perfecta. La seva figura encara interpel·la la nostra forma de contemplar la realitat i de donar-li sentit.

A través d'Agustí d'Hipona, el pensament de Plotí va exercir una gran influència a Occident. Heus ací un text ben significatiu de la primera

ennèada: «Un cop, doncs, l'ànima s'ha purificat, esdevé forma i raó, es torna del tot incorporada i intel·lectiva, i s'integra, tota ella, en el diví, d'on neix la font del bell i de totes les coses de la mateixa mena, semblants al bell. Una ànima que ha ascendit fins a la intel·ligència realça, d'aquesta manera, la seva bellesa. Ara bé, la intel·ligència i les coses derivades de la intel·ligència són la bellesa pròpia –no pas aliena– de l'ànima, ja que aleshores és realment tan sols ànima. I per això es diu amb raó que, per a l'ànima, fer-se bona i bella és assemblar-se a Déu, ja que d'Ell neixen la Bellesa i l'altra porció dels éssers».²

3. HIPÀTIA D'ALEXANDRIA, CIENTÍFICA I FILÒSOFA

Hipàtia va néixer a Alexandria el 355 o el 370 dC i hi va morir assassinada el 415 o 416. Els seus interessos científics es concentraven preferentment en l'astronomia i les matemàtiques, practicades segons el model filosòfic de pensament de Saccas i de Plotí, que es remuntaven a l'autoritat de Plató i d'Aristòtil. El seu pare, Theon, era el director de la Biblioteca d'Alexandria i la va formar científicament ja des de petita. Ella mateixa va arribar a ser professora, no sabem si a casa seva o a la Biblioteca del Serapeu, i va educar una selecta escola d'aristòcrates pagans i cristians que després van ocupar alts càrrecs, com el bisbe Sinesi de Cirene i Orestes, prefecte romà d'Egipte en el moment del seu assassinat. Va escriure obres de geometria, d'àlgebra i d'astronomia, que malauradament no conservem. Va millorar el disseny de l'astrolabi i va inventar un hidròmetre. Va escriure una versió simplificada de l'estudi de les corbes còniques d'Apol·loni i, amb el seu pare, una edició renovada dels *Elements* d'Euclides. Va recuperar la hipòtesi astronòmica d'Aristarc de Samos: el sistema planetari heliocèntric. I va proposar corbes el·líptiques

per entendre l'òrbita dels planetes. Totes aquestes aportacions en el camp de les ciències més cultivades a Alexandria ens mostren clarament una dona lliure de pensament que, tot i restar arrelada a la tradició, es va anticipar a l'època moderna, a la revolució científica dels segles XVI i XVII.

La mort d'Hipàtia revela les greus tensions socials a l'Alexandria del segle IV dC, cosa que Amenábar explota fàcilment a *Ágora*: decadència de l'Imperi Romà, imposició del cristianisme per l'emperador Teodosi (380 dC), intolerància de cristians radicals contra la cultura pagana i ressentiment de pagans contra la nova religió. Entre aquests cristians fanàtics destacaven els *parabolans*, una germandat que tenia cura de malalts i de l'enterrament dels morts, i que constituïa el cos de guàrdia del bisbe de la ciutat. A l'època d'Hipàtia comptava amb uns 500 membres. L'episcopat era en mans del famós Ciril d'Alexandria, bisbe i patriarca des del 412 dC, conegut pel seu caràcter impacient i dominador, i pel fet que va pressionar jueus, pagans i altres cristians en un intent per controlar religiosament la ciutat i influir sobre les autoritats polítiques. En un cert sentit, se'l fa còmplice de la mort d'Hipàtia, si més no per no haver impedit enèrgicament el seu assassinat a mans dels parabolans.

L'escriptor Sòcrates Escolàstic va ser coetani d'Hipàtia i recorda els fets així: «Hi va haver una dona a Alexandria de nom Hipàtia, filla del filòsof Theon, que va aconseguir grans èxits en literatura i ciència, que va sobrepasar tots els filòsofs del seu propi temps. Havent-se format en les idees de Plató i Plotí, explicava els principis de la filosofia a tots els oients, molts dels quals venien de molt lluny per escoltar els seus ensenyaments. Com a mostra d'autocontrol i senzillesa en les formes, que va aconseguir com a conseqüència de cultivar la seva ment, acostumava no poc sovint a aparèixer en públic davant dels magistrats. Mai no es va sentir intimidada per acudir a una assemblea d'homes. A causa de la seva extraordinària dignitat i virtut, tots els homes l'admiraven en gran manera. Va caure

9. Plotí, *Sobre el Bé i la Bellesa*, Ennèada I,6.

víctima de les intrigues polítiques que prevalien en aquella època. Com que tenia freqüents entrevistes amb Orestes, es va escampar de manera calumniosa entre el populatxo cristià que havia estat ella qui va impedir que Orestes es reconciliés amb el bisbe. Alguns dels cristians, formant part d'una ferotge i fanàtica turba (el líder de la qual era un tal Pere), la van capturar de camí a casa seva, la van arrossegar des del seu carro i la van portar a una església anomenada Cesareu, on la van despullar completament i la van assassinar amb *ostrakoi* [possiblement, peces de ceràmica trencada, que tallen com ganivets]. Després d'esquarterar-ne el cos, van portar les restes a un lloc anomenat Cinaron i allí les van cremar. Aquest assumpte va fer caure el més gran dels oprobis, no només sobre Ciril, sinó sobre tota l'Església d'Alexandria. I segurament res no pot haver-hi més allunyat de l'esperit del cristianisme que permetre massacres, lluites i fets d'aquesta mena. Això va succeir el mes de març durant la Quaresma, el quart any de l'episcopat de Ciril, sota el desè consolat d'Honorí i el setè de Teodosi» (*Historia Ecclesiastica*, llibre VI, capítol 15).

Sòcrates Escolàstic va ser un historiador grec de l'Església cristiana. Va néixer a Constantinoble el 380 dC. Un dels seus mestres va ser el neoplatònic Ammoni Saccas, que va arribar a Constantinoble procedent d'Alexandria, d'on va haver de fugir perquè una rebel·lió cristiana contra els pagans va acabar destruint el Serapeum i la Biblioteca. La seva obra *Història Ecclesiàstica* cobreix el període entre 305 i 439. El seu testimoni és de primera mà i té un valor incalculable per la seva objectivitat i per l'observació de la contradicció interna dins el cristianisme oficial que va detectar a la ciutat d'Alexandria. L'assassinat d'Hipàtia, contemplat en el context històric en què es va produir, revela la gran paradoxa d'una Església que, en comptes de seguir les petjades del Mestre (morir a la creu allunyat del poder), pot caure fàcilment en la trampa del fanatisme i la intolerància quan s'alia amb el poder o el vol controlar. El cas d'Hipàtia

sempre horroritzarà les persones de bona voluntat i de cor recte, com tants altres crims i genocidis que s'han comès en la història de la humanitat en contra del principi bàsic del neoplatonisme: la Bellesa, la Veritat i la Bondat han d'atreure totes les coses i tots els éssers cap a la unitat suprema de l'U, on tot es reconcilia en la perfecta harmonia del Bé. Amb altres paraules: «La bella filòsofa neoplatònica va resultar víctima del seu prestigi professional. Va ser una clara màrtir del paganisme, immolada per uns fanàtics cristians, hirsuts i ferotges, als quals el poder eclesiàstic va oferir una escandalosa impunitat. Tot un exemple de ferocitat i intolerància triomfants en una època històrica d'estrany reflexos, i de curiosos ecos, en altres temps».³

4. EL TOT ÉS U

Per concloure, ¿quina significació podem deduir de la figura d'Hipàtia d'Alexandria a la vista dels elements que hem exposat? Òbviament, ja mereix una atenció clara el fet que no fos un home. Resulta innegable l'excepcionalitat del seu cas, pel fet que com a dona va accedir, gràcies al seu pare, a la cultura superior i a l'ensenyament, i va mostrar tenir una intel·ligència, una bondat i una bellesa superiors a la de molts homes. Les feministes han explotat aquest element fins a la sacietat. I és correcte fer-ho, però s'oblida sovint que el mèrit fonamental d'Hipàtia és intrínsec a la seva persona, a la seva obra i al seu pensament. En aquest sentit, constitueix un model de lliurament a la recerca objectiva de la veritat que haurien de seguir moltes feministes i molts antifeministes potser tan fanàtics com els parabolans.

En segon lloc, es pot xifrar aquest mèrit tant en l'aportació científica i tècnica de la seva obra

11. Carlos García Gual, *El asesinato de Hipatia. Una interpretación feminista y una ficción romántica*, a: <http://valdeperrillos.com/files/pdf/hipatia.pdf>.

com en la seva contribució a la creació d'un clima de convivència respectuós i tolerant en una ciutat marcada per allò que a algú li agradaria d'anomenar *xoc de civilitzacions*. Tot amb tot, però, ens abelleix encara més la idea de reconèixer en Hipàtia una veritable filòsofa, una pensadora que no fa ciència simplement per lliurar-se a alguna ocupació intel·lectual i professional, sinó per descobrir en l'estudi del cosmos la clau de comprensió de l'existència humana. Aquí és on ens podem quedar ben curts a l'hora de valorar la figura d'Hipàtia. Perquè la nostra època no ens ajuda gaire a elevar els ulls per damunt dels fenòmens que la ciència estudia i correm el perill d'accontentar-nos amb quatre pinzellades d'erudició científica i històrica. Resulta més difícil i exigent i compromès, en canvi, adoptar l'actitud dels savis que, com Hipàtia, Plotí, Ammoni Saccas i tants altres pensadors, cerquen la unitat suprema de tot el que es pot saber i el sentit amagat del tot. Malgrat les moltes coses concretes de què ens hem d'ocupar, el tot segueix sent U. Aquest és el missatge de la vida i obra d'Hipàtia sobre el qual probablement avui dia més necessitem reflexionar.

BIBLIOGRAFIA

Monografies:

MARGARET ALIC, *El legado de Hipatia*, Madrid: Siglo XXI, 2005.

MICHAEL A. B. DEAKIN, *Hypatia of Alexandria: Mathematician and Martyr*, Amherst, N.Y.: Prometheus Books, 2007.

LUIS DE LA LUNA VALERO, *Hipatia de Alejandría*, Barcelona: Suma de Letras, 2009.

CELIA MARTÍNEZ MAZA, *Hipatia*, Esfera de los Libros, 2009.

PEDRO JESÚS TERUEL, *Filosofía y ciencia en Hipatia*, Madrid: Gredos, 2011.

Novel·les històriques:

OLALLA GARCÍA, *El jardín de Hipatia*, Espasa-Calpe, 2009.

JOSÉ CALVO POYATO, *El sueño de Hipatia*, Plaza y Janés, 2009.

JOAN ORDI FERNÁNDEZ (Monforte, 1955), doctor en Filosofia i llicenciat en Teologia. Professor titular de Filosofia a l'INS Montbui i d'Antropologia Filosòfica, Història de la Filosofia Moderna i Contemporània i Fenomenologia i Filosofia de la Religió a l'Institut Superior de Ciències Religioses de Vic. Autor de diferents llibres i articles de filosofia i teologia. Ha rebut el Premi d'Innovació Pedagògica Florenci Morera de la Ciutat d'Igualada (2005), el Premi Sant Jordi de Filosofia Joaquim Carreras i Artau de l'IEC (2006) i el XIX Premi Joan Maragall sobre Cristianisme i Cultura (2008). Resideix a Igualada d'ençà de 1992. Dirigeix el Grup de Lectura Obert de Filosofia (GLOF), de divulgació i debat filosòfics. E-mail de contacte: joanordi@telefonica.net.